

BERNIKOVA NOVA ZNANSTVENA MONOGRAFIJA O IVANU CANKARJU

France Bernik: Ivan Cankar. Maribor: Litera, 2006. 538 str.

Ko se je Državna založba Slovenije leta 2000 odpovedala najpomembnejši nacionalni znanstvenokritični zbirki Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev, je ta najprej poiskala zavetje pri Založbi Obzorja v Mariboru in bila po njenem stečaju leta 2002 skupaj z urednikom Andrejem Brvarjem prenesena k mariborski Literi. Uredništvu Zbranih del, njen glavni urednik je vse od leta 1981 France Bernik, je kljub temu uspelo ohraniti strokovno odličnost zbirke, popraviti kakšen dolg iz preteklosti, obenem pa se je šele pod Bernikovim uredništvom začelo uresničevati tudi tisto, kar je v uredniški koncept zapisal že zbirkin prvi urednik Anton Ocvirk, in sicer misel o sočasnih izdajah znanstvenih monografij slovenskih klasikov. Na tak način je nastalo Majceno Zbrano delo, posameznim knjigam, ki jih je uredil Goran Schmidt, je sledila še njegova znanstvena monografija o Stanku Majcnu. Poleg tega je pri Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev od leta 1990 izšlo še pet znanstvenih monografij klasikov slovenske literature. Napisali so jih slovenski literarni zgodovinarji in uredniki njihovih zbranih del; Dušan Moravec o Lojzu Kraigherju (1990), Joža Mahnič o Otonu Župančiču (1998), Jože Šifrer o Franu Saleškem Finžgarju (2003) in France Bernik o Simonu Jenku (2004) ter Ivanu Cankarju (2006).

Literarnega zgodovinarja akademika prof. dr. Franceta Bernika domači in tuji strokovni javnosti ni potrebno predstavljati, o njegovi izjemno plodni znanstveni dejavnosti zgovorno pričajo številne monografske publikacije, razprave, uredniški prispevki, predavanja o slovenski književnosti po Evropi in Ameriki, Cobbisov izpis njegove bibliografije šteje celo več kot šesto enot. France Bernik je tudi eden najprodornejših in najzvestejših raziskovalcev Ivana Cankarja, ta slovenski in evropski simbolist je namreč v središču njegovega raziskovalnega zanimanja že več kot štiri desetletja. Uredil je sedem knjig Cankarjevega Zbranega dela, o Ivanu Cankarju je predaval doma in v tujini, v domači in tuji periodiki je o njem objavil številne razprave in izdal kar pet samostojnih znanstvenih publikacij; to so *Cankarjeva zgodnja proza* (1976), *Tipologija Cankarjeve proze* (1983), *Ivan Cankar. Monografska študija* (1987), *Ivan Cankar (1876–1918). Ein slowenischer Schriftsteller des europäischen Symbolismus* (1997) in *Ivan Cankar. Monografija* (2006).

Posebne pomena je zagotovo Bernikova nemško pisana monografija *Ivan Cankar (1876–1918). Ein slowenischer Schriftsteller des europäischen Symbolismus*, ki je leta 1997 izšla pri Založbi Slavica v Münchnu. V nemščino jo je prevedel prof. dr. Klaus Detlef Olof in predstavlja prvo znanstveno monografijo o Ivanu Cankarju v nemškem jezikovnem prostoru. Ta monografija je zagotovo vplivala tudi na sodobno nemško in avstrijsko recepcijo Ivana Cankarja, saj je njen izid v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sovpadel z začetkom izhajanja Cankarjevih izbranih del v nemškem jeziku, ki jih za celovško Založbo Drava odlično prevaja Erwin Köstler. Do zdaj je pri tej založbi izšlo že dvanajst njegovih knjig Ivana Cankarja. Novi prevodi Ivana Cankarja v nemščino so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, torej po dobrih sto letih, odkar je pisatelj tam živel in ustvaril obsežen literarni opus, povzročili pravo nemško in avstrijsko odkritje slovenskega pisatelja. Avstrijski kritiki so pri Cankarju poudarjali predvsem tematizacijo predmestnega Dunaja in simbolistično usmerjenost njegove literature, kakor ga je nemško in avstrijsko govorečemu bralcu že v naslovu svoje monografije predstavil tudi France Bernik. Literarni kritik in esejist Karl-Markus Gauss (Wien von unten, *Der Standard*, 4. 12. 1999) je na primer zapisal, da Cankarjeve literarne osebe z dunajskega predmestja v celoti obvladuje hrepenenje po čisti lepoti. Na evropsko razsežnost Cankarjeve literature je opozoril tudi dunajski raziskovalec moderne Walter Simonek (*Literatur und Kritik*, 1996) in zapisal, da je Ivan Cankar s tematizacijo dunajskega predmestja pokazal na manj bleščečo stran življenja v tedanji metropoli Avstro-Ogrske in na tak način pomembno dopolnil podobo avstrijske moderne.

Bernikova nova monografija o Ivanu Cankarju (*Ivan Cankar. Monografija*, 2006) je izšla pri mariborski založbi Litera in je najbrž zgolj po naključju sovpadla s pisateljovo 130-letnico rojstva. Pred nami je namreč strogo znanstvena monografija, ki zagotovo ni želela računati na umetnikove jubilejne letnice in na množičnega bralca, a je zato toliko bolj zanimiva za raziskovalca in študenta slovenske književnosti. Avtor je v uvodnem zapisu poudaril, da se iz monografije razbira njegovo aktualno razumevanje velikana slovenske besedne umetnosti in da jo je napisal z željo, da bi v slovenski strokovni javnosti uzavestil misel o Ivanu Cankarju ne le kot o velikem klasiku slovenske literature, ampak tudi kot o velikem sodobniku. Slednje se zdi še toliko bolj pomembno, saj je tudi sodobna slovenska recepcija Ivana Cankarja nemalokrat zastrupljena z vnaprejšnjimi odklonilnimi sodbami. Z avtorjem monografije smo prepričani, da je veliki klasik slovenske in evropske literature za današnjega bralca lahko še zmeraj zelo aktualen in obenem večno živ, ko gre za iskanje odgovorov na vprašanja o človekovem bivanju in poslednjih stvareh, za tematizacijo človekovega hrepenenja, za iskanje lepote besede in misli, vere in dvoma v besedo, za spraševanje o etičnih plasteh človekove duše, za razkrivanje črnih peg slovenskega narodnega značaja, za slovensko šentflorjanstvo itd.

Literarni zgodovinar France Bernik se zavzema za tak način znanstvenega raziskovanja literature, ki raziskovalcu dopušča osebno srečanje z literaturo, pojmovano kot celoto duhovnozgodovinskih, estetskih in osebnostnih vrednot, in se odvrta od tistih metod in smeri literarne vede, ki literarno delo v imenu teorije spreminjajo zgolj v objekt raziskave. Bernik je tudi v tej monografiji najmočneje zavezan interpretacijski metodi in imanentnemu pojmovanju književnosti, oboje pa je dopolnil tudi z novejšimi literarnovednimi metodami, najopazneje z recepcijsko estetiko in nekaterimi prvini medbesedilnosti, zlasti ob raziskovanju Cankarjeve navezanosti na slovensko pesniško tradicijo in opazovaju pisateljve avticitatnosti.

Uvodna poglavja monografije (Literarna publicistika na Slovenskem pred letom 1900, Cankarjevo srečanje z evropsko moderno, Slogovni pluralizem moderne) so namenjena umestitvi Cankarjeve besedne umetnosti v kulturnozgodovinski čas in prostor, opisu posebne, največkrat z moralnega in idejnega vidika odklonilne recepcije naturalizma, dekadence in simbolizma na Slovenskem, kakor se je v zadnjih dveh desetletjih devetnajstega stoletja razbiral iz posameznih zapisov v slovenski publicistiki, predstavitvi slogovnega pluralizma slovenske moderne ter razčlenitvi razvoja in dinamike Cankarjeve recepcije dekadence in simbolizma, ki ju je od jeseni 1896 spoznaval na Dunaju. Osrednjemu delu monografije (drugi in tretji del) sledijo še Sklepno poglavje, Opombe, Izbor novejših del o Cankarju. Ta zajema petintrideset vidnejših del o Ivanu Cankarju po letu 1976 in je omejen le na knjižne izdaje, zbornike in celostne preglede slovenske književnosti. Monografiji sta dodana še angleški povzetek (Summary) in Kazalo osebnih imen.

Pri poimenovanju literarnozgodovinskega obdobja na prelomu iz 19. v 20. stoletje je ostal Bernik tudi tokrat kot že v številnih drugih razpravah trdno na stališču, da je to stilno zelo raznoliko in celo sinkretično obdobje slovenske kakor tudi srednjeevropske književnosti najustrezneje poimenovati s zbirnim pojmom moderna, kakor se je oblikoval v krogu dunajske moderne in Hermanna Bahra, kot zbirno ime za objektivistične in subjektivistične literarne smeri in tokove v srednjeevropski in s tem tudi slovenski književnosti na prelomu iz 19. v 20. stoletje.

Ob simbolizmu kot Cankarjevem najizrazitejšem stilu in osrednji literarni smeri slovenske moderne, ki pa se zaradi nerazvitega realizma in nacionalne funkcije literature pri nas ni razvil v vseh razsežnostih, razlaga Bernik impresionizem kot slogovni postopek in njegovo vlogo podrobneje razčleni v Cankarjevih romanih. Dekadence je razložena kot posebno razmerje do življenja. Kot je znano, je v slovenski književnosti pustila le nekaj sledov pri Cankarju, Župančiču in še kom. V monografiji je Bernikova pozornost namenjena dinamiki Cankarjevega odnosa do dekadence, ta se je spreminjal in je potekal od silne očaranosti nad dekadenco, prek kritične distance do njene idejne zavrnitve leta 1900. Cankarjevo zanikanje dekadence senzualizma in

imoralizna na začetku 20. stoletja je namreč po Berniku ključnega pomena za pisateljev literarni vstop v areno življenja in za začetni proces njegove idejno-tematske preusmeritve k socialnim in družbenokritičnim temam v pripovedni prozi in dramtiki. Na stilni ravni pa je to povzročilo redukcijo Cankarjevih simbolističnih slogovnih prvin, racionalizacijo simbolističnega jezika in alegorizacijo simbolov.

V osrednjem delu monografije se Bernikova raziskovalna optika zoži na interpretacijo Cankarjevega pesništva, pripovedništva in dramatike. V primerjavi z Bernikovimi prejšnjimi delitvami Cankarjeve literarne ustvarjalnosti na zgodnje, dunajsko in ljubljansko obdobje je v tej monografiji na zunaj opaznejša delitev na dve ustvarjalni obdobji, pri čemer je ločnica postavljena v leto 1909, ko je pisatelj dokončno zapustil Dunaj in se vrnil v domovino. Bernikovo raziskovalno zanimanje se v drugem in tretjem delu monografije osredinja ob vrstno-zvrstnem, idejno-tematskem in stilnem razvoju Cankarjeve literature. Ker predstavlja pripovedna proza največji delež Cankarjevega literarnega opusa, je razumljivo, da je tudi v monografiji dobila osrednje mesto. V okviru Cankarjeve pripovedne proze je Bernikova posebna raziskovalna pozornost namenjena razvoju socialne tematike, temi hrepenenja, liku umetnika, pasivnim pripovednim likom, satiričnemu pripovedništvu, avtobiografski noveli in črtici ter vojni tematiki v poznih črticah.

V novi monografiji o Ivanu Cankarju ostaja France Bernik zvest ugotovitvam, ki jih je v svojih prejšnjih razpravah in monografijah o Ivanu Cankarju že večkrat zapisal in ki so plod njegovega večdesetletnega ukvarjanja z velikanom slovenske književnosti. Monografija bi uresničila svoj namen, če bi avtor svoje prejšnje raziskave in ugotovitve zgolj povezal v celoto, toda France Bernik je naredil več, pred bralcem je razgrnil Cankarjev literarni opus, ugledan v notranje sklenjeni podobi. Literarnoustvarjalni krog Ivana Cankarja se sklepa na številnih ravneh, vendar najopazneje v vrstno-vrstnem in slogovnem florisu. Prvi se zarisuje v krogu od Cankarjevega začetnega ustvarjalnega navala kratke proze, prek odločitve za veliki tekst in daljšega obdobja dolge proze do vrnitve k črtici kot najvidnejši in na koncu celo edini pripovedni zvrsti. Na ravni stila so v Cankarjevem zgodnjem literarnem obdobju močneje prisotne simbolistične slogovne prvine, zlasti ob vinjetni prozi, nato sledijo postopki redukcije in racionalizacije simbolističnega jezika in na koncu celo stopnjevana vrnitev k simbolističnim slogovnim prvinam v Podobah iz sanj.

France Bernik je v svoji novi monografiji, ki je plod večdesetletnega raziskovanja Ivana Cankarja, domislil sklenjeno podobo njegovega literarnega opusa in pisatelja umestil v okvir slovenske in evropske književnosti nekoč in danes. Z današnjega vidika se zdi še posebej dragocena Bernikova ugotovitev, da se je Cankarjeva literatura morala oplajati z evropskimi literarnimi smerni in tokovi, a je obenem znala vzpostaviti lastno identiteto in potrebno distanco do tujega. Samo tako je lahko Ivan Cankar postal slovenski in hkrati tudi evropski simbolist.

Jožica Čeh

Filozofska fakulteta v Mariboru